

Henrik Borup Nielsen

Folkehøjskolen til debat

Slagmark inviterede i sommeren 2001 forstanderen for Testrup Højskole Jørgen Carlsen og lektor ved Aarhus Universitet Hans Hauge til en debat om folkehøjskolen, dens traditioner, dens rolle i det moderne samfund og dens forhold til staten, markedet og civilsamfundet. Med valget af debattører følte vi os rimelig sikre på en frisk konfrontation, hvor der ikke ville blive lagt fingre imellem – og det må siges at være lykkedes. Formen vi har valgt er et 'E-mail interview', hvor replikkerne er blevet videresendt efterhånden som de indløb. Det er også grunden til, at resultatet ligger meget fjernt fra et traditionelt interview. Replikkerne faldt ikke så hurtigt, men til gengæld udviklede de sig til mindre essays, og perioden korrespondancen udfoldede sig i kom derfor til at strække sig helt frem til julen 2001. Det kommer også til udtryk ved, at omverdenens aktuelle begivenheder nåede at sætte deres spor i debatten.

Henrik Borup Nielsen:

Den danske folkehøjskole er ofte blevet fremhævet som en enestående dansk institution og det bliver som regel sagt med en umiskendelig stolthed i stemmen. Folkehøjskolens rolle som integrerende og oplysende faktor i opbygningen af det danske folkestyre er også tit nok blevet besunget. Den var en bærende kraft, da almuen skulle integreres i samfundslivet og bringes op på et dannelsesniveau, hvor bønderne kunne gøre sig gældende over for borgerskabet. Og den var en samlende faktor, da nationen skulle genopbygges efter 1864. Folkehøjskolen kan derfor historisk set hævdes at være centralt placeret i dannelsen og udviklingen af demokratiske værdier og national identitet og dette forhold spiller stadig en væsentlig rolle i mange højskolars selvforståelse.

Spørgsmålet er, om folkehøjskolen som institution og som konkret sted, hvor folk mødes, stadig har en rolle at spille som omdrejningspunkt for dannelsen af

en kollektiv identitet - det være sig som danskere, statsborgere eller demokratiske medborgere - der kan udgøre et bærende element i det danske samfund. Hvad kan folkehøjskolen tilbyde et samfund, der har ændret sig fundamentalt siden arvesølvet blev smedet? Rummer dette arvesølv stadig svaret på problemerne i et moderne mediedemokrati, eller er der noget, der taler for en fundamental forandring af institutionen? Eller for at anskue problematikken mere alment: Er det overhovedet nødvendigt - eller muligt - at fastholde de nationalstatslige demokratiers traditionelle sammenhæng mellem kollektiv identitetsdannelse og demokratisk viljesdannelse?

Jørgen Carlsen:

Højskolen som dannelsessted

Tak for invitationen til denne debat om den danske folkehøjskoles status og betydning. Jeg kan som højskolemenneske kun glæde mig over, at man for en god gangs skyld rejser denne diskussion uden for højskolens egne enemærker. Karikaturen på højskolediskussionen herhjemme er ellers, at den mestendels bliver ført af højskole-folket selv, der hænder-vridende og med himmelvendte øjne taler om Grundtvig, ”folkeånden”, ”frihed for Loke såvel som for Thor” og solen, der ”står med bonden op, slet ikke med de lærde”. Indrømmet: der er

en god portion usamtidighed over højskolen og al dens væsen. Men der er også så meget andet. I øvrigt mener jeg ikke, der er noget i vejen med usamtidighed. Tværtimod.

Det er en pæn bunke spørgsmål, *Slagmark* har bedt Hans Hauge og mig tage stilling til. Men inden vi går i gang med den egentlige debat, vil jeg tillade mig at anstille nogle mere generelle betragtninger af højskoleideologisk karakter. Hermed nogle brudstykker af mit højskole-credo:

Jeg kan lige så godt først som sidst tage bladet fra munden og bekende mit ståsted i den kommende diskussion: Jeg kan ikke og vil heller ikke lægge skjul på, at jeg nærer varme følelser for højskolen og den danske folkeoplysningstradition i det hele taget. Forkærlighed er, som kærlighed i det hele taget, svær at komme til livs. Derfor vil jeg hverken undskylde eller beklage denne forkærlighed. Det betyder ikke, at jeg føler mig hævet over at skulle argumentere for mine synspunkter, og selvfølgelig kan det heller ikke afværge beskyldninger for, at jeg taler for ”min syge moster”. – Hvis man da ellers skulle mene, at hun er syg. Det gør jeg nu ikke! Hun er i hvert fald ikke alvorligt syg. Højest lidt forkølet. Der er mange kilometer tilbage i hende endnu, vil jeg mene.

Inden for højskolernes egne mure har denne diskussion som sagt altid udfoldet sig, da man med nogen ret kan hævde, at

højskolerne er involveret i en kronisk legitimationskrise. Det hænger sammen med højskolernes særlige placering i det danske uddannelsessystem – eller rettere *uden for* det etablerede uddannelsessystem. Det, der udmærker højskolerne, er jo netop, at de ikke er funktionelt forankrede i det ”nødvendighedsrige”, som udbuddet af de mange specialiserede og målrettede uddannelser udgør. Højskolerne, her og i det følgende altid forstået som *folkehøjskolerne*, uddanner ikke sygeplejersker, skolelærere, elektroingenører osv. Vi uddanner faktisk ikke nogen til noget som helst. Ja, vi er oven i købet underlagt det lovkrav, at vi slet ikke må tilbyde erhvervsrettede kvalifikationer. Ganske vist kommer vi ikke i fængsel, hvis vi gør det, men vi mister det statstilskud, som er aldeles nødvendigt for skolernes økonomi.

Højskolerne er altså i deres kerneydelser defineret som noget andet end uddannelsesinstitutioner. De er *dannelsesinstitutioner*. Først og fremmest dannelsesinstitutioner. Hvad er forskellen på uddannelse og dannelse i denne sammenhæng? Uddannelse er grundlæggende betragtet regulær kvalifikationsformidling – kompetenceudvikling, om man vil. Dannelse er derimod evne til opmærksomhed og selvrefleksion. Naturligvis er disse to størrelser ikke uforbundne: ingen dannelse uden uddannelse – ingen uddannelse uden dannelse. Men det er betydningsfuldt at påpege,

at de to størrelser er kategorialt forskellige. Uddannelsen terminerer i en afsluttende eksamen, der mere eller mindre legitimt og adækvat besvarer spørgsmålet ”hvad kan du?”. Dannelsen er orienteret mod et ganske andet spørgsmål, nemlig spørgsmålet ”hvem er du?”. Det første spørgsmål kan man i princippet og i realiteten godt lade udmønte i en karakter, hvor reduktiv den end kan forekomme, selv om det er en eklatant forsyndelse mod enhver hegeliansk fornuft. Det andet kan man naturligvis ikke give karakter i. Tanken vil i sig selv være aldeles absurd. Dette er naturligvis også den dybe og principielle begrundelse for, at karakterer på en højskole er en uting.

Men tilbage til identitetsspørgsmålet ”hvem er du?” som højskolens centrale anliggende. Dette spørgsmål skal i en højskolesammenhæng ikke forstås patetisk og højglanspoleret. Jeg bilder mig selvsagt ikke ind, at man efter et højskoleophold går videre ud i verden med et forklaret blik, fordi man nu kender sig selv. Men mindre kan også gøre det. Jeg håber, at man i det pulveriserende højskoleliv, i undervisningen, samtalen og samværet med andre vil blive mere opmærksom på, hvad man håber på, tror på – eller ikke tror på, glæder sig til, ængstes for, synes er smukt og grimt, godt og ondt, rigtigt og forkert, vigtigt og ligegyldigt. Fremfor alt håber jeg på, at man går videre med en skærpet sans for de

muligheder, der ligger i det liv, man lever med sig selv og andre.

”Håber”, siger jeg, Er det ikke temmelig spinkelt og skrøbeligt at klynge sig til fromme forhåbninger? – Måske nok! Men hvad andet kan vi sætte i stedet? Er det muligt at udstede garantier på forhånd? – Selvfølgelig ikke! Det er dybest set umuligt at drive højskole uden at rekurrere til ”håbets princip”. Vi højskolefolk er så at sige professionelt indforskrevet til at tro på forsynet. Tror man ikke på forsynet, hvad er der så tilbage?: Eftersynet! Læs: Statens Evalueringsinstitut. Undskyld mig et øjeblik: jeg skal lige ud og brække mig!

Højskolen som dannelsessted er altså stedet for udviklingen af opmærksomhedsformer og (skal vi levere lidt idéhistorisk tandsmør:) ”senmoderne” refleksivitet. ”Hvem er jeg?”, spørger den håbefulde højskoleelev, idet han/hun træder ind ad døren. ”Hvem skulle du spørge fra?”, svarer vi tilbage. Det kunne lyde som en *circulus vitiosus*, men det er højskolens inhærente praktiske postulat, at det lige præcis ikke er tilfældet. Der er tværtimod tale om en yderst frugtbar dialektisk proces. Højskoleelevens skal nemlig ikke forholde sig til sig selv som en afsondret cartesiansk substans-ontologisk isolationscelle. Han/hun kan kun meningsfuldt forholde sig til sig selv ved at forholde sig til de andre, historien og verden (Hegel har ikke levet forgæves). I den forstand inkarnerer højskolen som historisk

institution i sig selv et kopernikansk motiv: den er under bevægelse, selv når det ser ud, som om den står stille. Den fyldes nemlig hele tiden af nyt liv.

Denne processuale uafsluttede er alfa og omega for højskolen som institution. En af grundene til, at der bliver talt så meget på højskoler er lige præcis, at ingen kan få det sidste ord eller sætte det sidste punktum. Ethvert svar har karakter af et nyt spørgsmål. Dybest set hænger det sammen med, at livet er en gåde, som man ikke kan løse, men er henvist til at leve med – i mere eller mindre lykkelig uvidenhed.

- Og så er det vist din tur, Hauge.

Hans Hauge:

I

Jeg er højskolelærer på følgende måde: Jeg er en del af korpset af svingdørspædagoger, der kommer til et sommerkursus, vælger en sang, holder et foredrag, drikker kaffe, svarer på spørgsmål for derefter at forlade skolen med en check, hvoraf det meste går tilbage til staten, der så kan sende pengene til højskolen. Og alt det har jeg det godt med. Jeg lærer meget af det som universitetslærer; nogen siger for meget. Jeg underviser på universitetet på samme måde og på samme niveau, som jeg gør på et højskolekursus. Og omvendt. Forskellen er banal. På universitetet skal de til eksamen, og de tvinges til

'aktiv deltagelse'. På højskolen skal de ikke noget. Det er *liberal education*.

II

Inden jeg går direkte i dialog med Jørgen Carlsen og kommenterer hans indlæg og svarer på spørgsmålet om højskolens rolle i dannelsen af en kollektiv identitet, disse få betragtninger over forholdet mellem Idéhistorisk Institut i Århus og skolen bredt forstået. Sløks børn har delt sig i de to traditioner, der var forenet i ham. På den ene side den radikale kierkegaardske frihedstradition og på den anden den konservative Platon-Shakespeareske tro på autoriteter og stat.

Disse to blev til en Gramsci-linje og en Althusser-linje. Den ene repræsenteres af Hans-Jørgen Schanz og den anden af Lars-Henrik Schmidt; en kultur-, højskole- og frihedsfløj og en statskole og civilisationsfløj. De to traditioner afspejlede forholdet mellem civilsamfund og stat; mellem Kant og Hegel; mellem tysk-italiensk og fransk, mellem natur og rationalitet.

Schanz's udgave af kapitallogikken sagde: Kapitalen er ikke alt; den er kun hegemonisk. Der er et udenfor, og subalterne subjekter kan handle. Kapitalen subsumerede ikke folkehøjskolen. Gjorde de måske ikke oprør på Askov?

Lars-Henrik Schmidt er éta-tist. Skolen er et ideologisk statsapparat (også højskolen). Barnet er statens; og historien uden subjekt. Der er ingen livsverden. Denne

statstro tradition videreføres i dag på bedste vis af Jens Erik Kristensen. Og den anden af Hans Jørgen Thomsen. Det er ikke tilfældigt, at de begge i dag sidder i præstegårde; denne statslig, evangelisk-lutherske genifabrik. Dybest set er der ingen af de to fløje, der har æstetisk sans. De taler meget om smag, men det er noget andet. Så derfor er der en tredje æstetisk vej på instituttet.

Det deler sig derfor nærmest op efter Kants tre kritikker. Kritikerer Schanz; praktikerer Schmidt og resten med dømmekræfter. Det er ikke tilfældigt, at den ene fløj - frihedsfløjen - blev mulighedsbetingelsen for Jørgen Carlsen, og traditionen har bidraget til at gøre Testrup Højskole til en af landets førende gramsciansk-grundtvigske. Derfor kan Jørgen Carlsen fortsætte med at være magt - eller civilisationskritiker med folkehøjskolen som base. Og det antager undertiden kultur- konservative former. For ham bliver højskolen aldrig et ideologisk statsapparat. Det er ikke tilfældigt, at Lars-Henrik Schmidt, hans modpol, blev rektor for Danmarks - franske - Pædagogiske Universitet. Han ville ikke kunne synge fra Højskolesangbogen. Han er ikke ironisk nok.

III

Dernæst *Slagmarks* oplæg. Det består af historik og fremtid. Højskolen bidrog til integrationen af bønderne; til dannelsen af demokrati og national identitet. Her mangler nu

noget: ”Guds kærlighed - Danmarks lykke”, som Kold sagde i 1851. Altså det religiøse aspekt.

Som barn var jeg tit med på Horne Højskole, hvor min far var i bestyrelsen. Den var ikke grundtvigsk. Vilhelm Beck oprettede den første Indre Missionske højskole i 1887 i Nr. Nissum. Der er endnu vel omkring 50 af dem. Her var målet ikke integration, demokrati eller national identitet, men vækkelse. ”At tjene vor Herre og naa Hjem til Ham”, som det lød om Egå Højskole. Her uddannedes mange, der ikke delte de danske værdier.

Hvad Askov var for den ene fløj, var Haslev Udvidede (HuH) for den anden. Højskolens historie viser, at vi før i tiden var multireligiøse. Der er også nogle få socialdemokratiske skoler, men arbejderbevægelsen og det partipolitiske har aldrig kunnet bruge højskolen. Først med Daghøjskolerne er det lykkedes staten at få overtaget. De bruges som integrationsinstrumenter.

Afsluttende: Oplægget synes at se højskolens historie og fremtid med det Ulrich Beck kalder ’metodologisk nationalisme.’ Oplægget ser højskolen fra statens syns-punkt og tilhører dermed selv en af de to traditioner.

Det var de indledende ord.

Henrik Borup Nielsen:

Jeg takker for de indledende bemærkninger. Det skulle nu være klart, hvor I står i forhold til folkehøjskolen – og i forhold til Institut for Idéhistorie for den sags skyld. Endvidere tak til Hauge for at supplere oplæggets begrænsede perspektiv (Jeg kan ikke udelukke, at det skyldes påvirkning fra en tidligere vejleder på Idéhistorie).

Det er imidlertid ikke min opgave her at forsvare et bestemt perspektiv som det eneste gyldige, men at foreslå et tema der fortjener overvejelse – med alle de brudlinier i debatten det måtte afstedkomme. Hvadenten folkehøjskolen betragtes som et statsorgan eller en del af civilsamfundet, er der vel grund til at forvente, at man netop dér ikke begrænser sig til at diskutere spørgsmålet ”hvem er jeg?”, men også spørger ”hvem er vi?” – ikke mindst i lyset af det aktuelle politiske klima. Jeg finder det i denne forbindelse interessant, at man på nogle højskoler (bl.a. Testrup) er begyndt at tilbyde kurser i ’Aktivt medborgerskab’.

Jørgen Carlsen:

Allerførst tak til Hauge for den yderst interessante positionsbestemmelse af Testrup Højskole og min egen ringhed. Det er så dejligt at blive sat på plads og få at vide, hvor man hører hjemme, især da når man

indimellem selv kan være i tvivl om og forlegen over, hvad man egentlig skal mene om det ene og det andet.

Dog har jeg enkelt replik til Hauges næsten linnéske systematiseringstrang. Det drejer sig om hans omgang med ordet ”ironi”. Hvad min gode ven ”etatisten” Lars-Henrik Schmidt vil sige til - modsat undertegnede - at blive frakendt den ironi, som skal til for at synge højskolesange, ved jeg naturligvis ikke. Men om jeg selv skulle være i besiddelse af den ironi, der skal til at kunne synge højskolesange, tillader jeg mig i al ydmyghed at have en mening om. Hvad mener du egentlig, Hauge? Er ironi under alle omstændigheder en forudsætning for at kunne synge højskolesange i dag? Forstå mig ret. Ewalds ”Kong Kristian stod ved højen mast” eller for den sags skyld Oehlenschlägers ”Der er et yndigt land” fordrer måske nok et ironisk vrid: men hvad med Thøgers Larsens ”Du danske sommer ...” eller Ludvig Holsteins ”Det lysner over agres felt ...”? Hvad forhindrer os i at have et ligefremt og for at sige det ligeud: hjerteligt forhold til den slags sange? Er det postmodernismen? Er det måske fordi den postmoderne ayatollah (er det mon ”ironisk” fra min side?) Umberto Eco har sagt, at man ikke længere uironisk kan udtale sætningen ”Jeg elsker dig”? Er det måske snarere et udtryk for almindelig postcafékulturel mondænit: er der noget, man absolut ikke vil beskyldes for i denne verden, er

det naivitet – alt andet, bare ikke det? Eller er Hauge monstro så dobbeltreflekteret, at han altid skal forstås ironisk – selv når han taler om ironi? Jeg spørger. Jeg spørger...

Well. Ironi til side. Men sjovt kunne det være at høre dit svar, Hauge.

Og så til *Slagmarks* spørgsmål:

Ja, det er rigtigt at Testrup Højskole er blandt de skoler, der tilbyder undervisning i ”aktivt medborgerskab” som noget nyt – i det mindste i nyere højskoletid. Faktisk tror jeg, at vi p.t. er den eneste højskole, der fynd og klem har meldt ud med et sådan pointeret undervisningsprojekt. Hensigten med ”aktivt medborgerskab” på Testrup Højskole er at skabe et undervisningsforløb som på en ny tids betingelser genindsætter højskolen i rollen som drivhus for udviklingen af en demokratisk kultur i Danmark. Meningen er at skabe en fagsammenhæng, som understøtter udviklingen af et aktivt medborgerskab hos eleverne, som gør dem bevidste om deres medansvar for den politiske virkelighed, de befinder sig i. Undervisningsforløbet i ”aktivt medborgerskab” består i sin kerne af en kombination af fagene ”samfundsfag”, ”historie” og ”filosofi”, hvortil kan knyttes yderligere undervisning i fagene ”pædagogik”, ”retorik” og ”kristendom og kultur”. Hver af disse fag udgør 4 lektioner ugentligt. Sådan ser forløbet i det mindste ud her i

efteråret 2001. Det er bestemt ikke udelukket, at vi vil ændre på det eller rigge det til, når vi har høstet nogle erfaringer at bygge videre på.

Men udgangspunktet er klart nok. Vi forsøger at forskyde tyngdepunktet fra 1. person ental til 1. person flertal – altså fra et ”jeg” til et ”vi”. Det er vigtigt at være sig selv, men lige så vigtigt er det, ikke at være sig selv nok. At det forholder sig sådan er ikke resultatet af et sofistikeret ræsonnement, men udspringer af ganske elementær og enfoldig betragtning: Man er ikke alene i verden, men lever mere eller mindre ufrivilligt en tilværelse i et samfund sammen med andre. Af dette faktum – oh salige Aristoteles! – udspringer en nødvendighed, som man ikke uden videre kan omgå, nemlig nødvendigheden af at gøre sig nogle overvejelser over sin rolle i og sit medansvar for det samfund, man befinder sig i, og kan man tilføje - selv om det unægtelig grænser til det patetiske - den verden, man befinder sig i. Har vi indtil nu været i tvivl om det, så understreger den 11. september 2001 globaliseringsperspektivet som det ultimative vilkår for at kunne tænke politik i dag. Vi er – idet mindste virtuelt og potentielt – verdensborgere. An sich – men ikke an und für sich!

Dette var naturligvis ikke så tydeligt for et halvt år siden, da vi besluttede det nye initiativ. Men om ikke andet, så har den seneste udvikling demonstreret den akutte

nødvendighed i at reflektere ”det politiske”. Det politiske perspektiv kan ikke udgrænses i forhold til et personligt dannelsesprojekt i det hele taget. Derfor ”aktivt medborgerskab”.

Hans Hauge:

I

Højskolen er en dannelsesinstitution. Det kan man ikke være uenig om. Deri adskiller den sig fra gymnasiet, som er både uddannelse (studieforberedende) og dannelse (almendannende). Dermed er højskolen et halvt gymnasium, men en omvendt teknisk skole eller handelsskole, idet disse er rene uddannelsesinstitutioner.

Dannelse kan vi knytte til fortid og det objektive; dannelse som poiesis medens uddannelse er fremtidsrettet; uddannelse som techne. Begge ord kan oversættes til ’kunst.’ Uddannelser udvikler kompetencer. Dannelse identiteter.

Jørgen Carlsen knytter dannelse til identitetsspørgsmålet: Omformuleret fra ’hvem er jeg?’ til ’hvem er du?’ Men der findes åbenbart to former for personlig identitet. Der er en ubehagelig en, som Carlsen beskriver som ’afsondret cartesianisk substans-ontologisk isolationscelle.’ Jeg gad nok vide, hvordan man kan blive sådan en. Den skal højskolen forhindre eleven i at blive. Der er så en anden og god personlig identitet,

som man får ved at forholde sig til andre, historien og verden. Det er en version af jeg-du-filosofien, men lad os kalde den en *in-der-Welt-Seins*-identitet. For at jeg kan det, forudsætter det, at der på forhånd er et jeg, der kan forholde sig (eller at det bliver til et hen ad vejen?).

Højskolen er, føjer Jørgen Carlsen til, 'under bevægelse;' den fyldes hele tiden (*Sein* er jo *Zeit*) med nyt liv. Dette kaldes dens 'processuale uafsluttedhed.' Det er det, man kalder det flydendes paradigme. Men højskolen som fluidum? Ja, lad gå. En identitet i bevægelse.

Hvorfor nu bruge så ufolkelige ord om den ene form for personlig identitet? Og hvorfor fremstilles den anden, den med de andre, så ligefrem? Det forskyder sagen og afleder opmærksomheden bort fra et af højskolens problemer: Den står altid selv i fare for at blive en afsondret isolationscelle. Den lider af et permanent omverdensproblem. Livet i den bliver let uvirkeligt. Den bliver sin egen verden. Jeg tror højskolefolk udmærket ved det, og det er ikke en kritik af dem. På den ene side bruges og nævnes højskolen ofte som noget ikke blot særligt, men også særligt dansk. Ligesom når man siger: 'I Grundtvigs fædreland...'. På den anden side er den altid lidt bagefter, forsinket, marginaliseret og særlig på en anden måde.

For det er jo også en slags sandhed, at skoler som systemer formidler deres egen kultur. Høj-

skolen vedligeholder og skaber en særlig højskolekultur, som den kæmper for at gøre til den fælles kultur. Den siger noget andet: Nemlig at den afspejler den kultur, der findes.

Men alle andre skoler og institutioner kæmper lidt samme kamp om at få lov og magt til at udfylde den tomme plads - eller *signifiant*. Folkeskolen vil, folkekirken vil, kunstnerne vil, medierne vil.

II

Når Ikea har vakt stor opmærksomhed, fordi det vil afskaffe julefrokost og lignende, er det et tegn på, at forskellige institutioner og herunder også dem, der agerer på markedet, i dag selv skaber en kultur.

Det her har Jørgen Carlsen såmænd også for længst opdaget. En af grundene til Testrups succes er, at han med sine medarbejdere og elever har forstået at bench-marke, profilere og synliggøre højskolen - på markedet. Det gjorde han i sin tid ved at satse på filosofi, medens de andre højskoler troede løsningen var kreative fag. Nu har han allerede opdaget, at der er noget nyt på vej. Bemærk hans udtalelse: 'Som noget nyt' og 'faktisk tror jeg, at vi p.t. er den eneste højskole.'

'Et drivhus for udviklingen af en demokratisk kultur i Danmark.' Fantastisk slogan. 'Aktivtmedborger-skab.' Hvad er det? De gamle etniske kompetencer (så som dansk litteratur, historie og musik) skal erstattes

af demokratisk-politiske kompetencer. Det skyldes jo ikke, at landet pludseligt er blevet mindre demokratisk, men at det løses fra bindingen til nationalstaten. Højskolen er på det punkt - snart vil de andre begynde at imitere - ved at være mere på højde med det refleksivt moderne end andre skoleformer.

Men hvad så med identitetsspørgsmålet? Jørgen Carl-sens modstilling af troen på et substantielt, cartesiansk jeg og et Meadsk processuelt, der bliver til med andre, lyder for mig som et falsk alternativ. JC's beskrivelse af selvet med de andre og verden lyder for mig som skabs-kommunitarisme. Jeg ser ingen grund til at anfægte Ulrich Becks og andres ide om individualiseringen som skæbne. Hvem er jeg? Jeg er mig. Det er ikke noget, man gennem en dannelse skal nå frem til engang; det er dannelsens udgangspunkt, og det er den virkelighed, højskolen må tage sit udgangspunkt i og den bør ikke forsøge at modvirke individualisering (og globalisering) med tilbud om varme fællesskaber.

III

Og til sidst lidt med ironi og 'Det lysner over agres felt.' Som jeg synger med stor fornøjelse, fordi jeg engang blev tvunget til det - *of all places* - i gymnasiet. Først tvinges man til at synge dem, og man protesterer. Så gør man op med dem og vil være autentisk. Så når man den anden naivitet (eller metaironi), og så kan

man synge dem igen. Højskoleelever er i første fase. De vil helst være i anden og spille rock, og hvad det hedder alt sammen. Men når de er ude af højskolen, vil de, medens de sidder i den permanente rytmiske musiks omgivelser, længes tilbage til dengang, de skulle, kunne, men ikke ville synge 'Du danske sommer jeg elsker dig.' Og de vil en dag vende tilbage og synge den, medens Carlsen spiller. Højskolen er tit nok blevet 'besunget', som det lød i oplægget. Ja, netop besunget. Godt ord igen.

Jørgen Carlsen:

Højskolen og de bløde kendsgerninger

I

Højskolen står i fare for selv "at blive en afsondret isolationscelle". Den "lider af et permanent omverdensproblem. Livet i den bliver let uvirkeligt. Den bliver sin egen verden", siger Hauge.

Er livet på en højskole nu så "uvirkeligt"? Det er i høj grad et spørgsmål. Det mest uvirkelige på en højskole forekommer mig næsten at være bygningerne. Den mest dødsmerkede og spøgelsesagtige virkelighed, der findes, er en højskole, der netop har sendt et elevhold hjem. De bygninger, der før summede af liv, er pludselig forladte og rungende tomme og støjende tavse. Bygningerne står tilbage som monumentale saltstøtter af stivnet ikke-liv. Her huserer om nogen steder intethedens gespenstagtige grimasser.

Det ”uvirkelige liv” – javist. Vi kender alle den spidsborgerlige kritik af højskoleverdenen: Højskolen er en kunstig sammenhæng. Den er et tidsbettinget jordisk Paradis, en åndelig forlystelsespark, som er så fjernt fra det virkelige liv. Her trives folk i en slags gensidig selvbekræftelse fjernt fra verdens larm og tumult, osv....

Dette signalement af højskolekulturen (som jeg i parentes bemærket bestemt ikke skyder Hauge i skoene) kan højskolen efter min mening tage ganske koldt og roligt. Den skal ikke lade sig kujonere af en åndløs forståelse af virkeligheden, som udelukker glæden, lysten, lidenskab, drømmen, venskabet, kærligheden, længslen, håbet og forventningen. Det kan godt være, at livet på en højskole er mere ubekymret og privilegeret end livet udenfor. Men så spørger jeg mig selv: hvor er det virkelige liv egentlig henne? Er livet mere virkeligt, når man indsmurt i smøreolie står med en svensknøgle i hånden? Er det ikke virkeligt at læse en roman eller tale sammen eller lytte til Beethovens Eroica-symfoni eller Svantes Viser?

Alligevel har Hauge fat i den lange ende, når han taler om højskolens ”permanente omverdensproblem”. Det er, som om der ofte er en usynlig voldgrav mellem højskolen og den omgivne verden – og vindebroen er trukket op. Her har højskolen givetvis et ”blødt punkt”. Det besynderlige er imidlertid, at dette bløde punkt netop er høj-

skolens allerstørste aktiv. Det er selve vækstpunktet for højskolens eksistentielle og samfundsmæssige betydning. Højskolekulturen består i øvrigt ret beset mest af ”bløde kendsgerninger” – i modsætning til det omgivende samfunds ”hårde” ditto. For mig at se er enhver højskole, der ikke har et omverdensproblem, inderlig overflødig. Jo mere konvergens der er mellem højskolen og samfundet, jo mindre betydning har den. I værste fald foreligger der to yderpositioner: Enten ligner samfundet højskolen – eller også ligner højskolen samfundet. I begge tilfælde har højskolen ikke noget at byde på. Den gør kort og godt ikke nogen forskel.

En højskole skal ikke afspejle samfundet – eller tiden. Hvis den byder på den samme leverpostej, de samme stribede bolsjer eller de samme små blå søm, som man kan få alle steder, er der ret beset ingen grund til, at den er der. Derfor skal en højskole ikke ligne sin tid. Den skal ikke være ”tidens træl”. Højskolen skal nødvendigvis være ’usamtidig’ (jeg har allerede nævnt, at jeg intet har imod ’usamtidighed’). Den skal levere en replik til tiden, se skævt til tiden og hviske tiden ting i øret, som er på vej ud i glemslens eller fortrængningens mørke.

Højskolen skal være, og er i bedste fald, et hjemsted for en livsbesindelse, der kritisk forholder sig til inventaret i det moderne menneskes livsverden – et sted, hvor kulturen så at sige holder dommedag

over sig selv: hvordan leves et liv, så det både bliver til gavn og glæde for én selv og andre? – hvad er betydningsfuldt, hvad er ikke? – hvordan skal vi indrette os med hinanden i fremtiden? – hvad er rigtigt, hvad er forkert? – hvad tror vi på, eller ikke på? Det er nogle af de genkommende temaer på en højskole, når den er allermest højskole. Højskolen er et åndeligt eksperimenterium for drøftelse af menneskets livsmuligheder. Først og fremmest skal højskolen med sin kulturkritik modvirke en teknokratisk og instrumentel virkelighedsindsnævring. Den skal gøre op med modernitetsprojektets refleksbetingede udviklingsfetichisme, uden på den anden side at glorificere ”de gode gamle dage”. Ikke alt gammelt er dårligt, lige så lidt som alt nyt er af det gode. I den aktuelle kultursituation må højskolen ikke mindst vedkende sig rollen som et åndeligt hittegods-kontor for ”de glemte sager” og metafysikken. Her har den afgørende replikker at levere til tiden. Den skal blandt meget andet være en bastion til værn mod modernitetens selvfordummelse: transcensforræderiet og den religiøse analfabetisme. Den skal være et erindringssted og et besindelsessted på det, der var, det, der er, og det, der kunne være.

Jeg indrømmer beredvilligt, at denne mission i højskoletraditionens bragesnak ofte leveres indsyttet i nostalgi og sentimental folkløse, og at denne sylte kan blive for fed og

uspiselig. Selv forsøger jeg mig med en forholdsvis fedtfattig (syner jeg selv) udgave, men er naturligvis på det rene med, at smag og behag kan være forskellig. Og smagen sidder som bekendt ofte i fedtet.

Jeg er mig fuldt bevidst, at dette højskolesyn kan tage sig ud som en transponering af frankfurterskolens æstetikforståelse over på det historisk-institutionelle felt. På den anden side er dialektikken ikke rent ”negativ” og ”bilderlos”. Nogen må af og til bryde med en uendelig regressiv refleksivitet, vove et øje og træde i karakter ved at tage et standpunkt og påstå noget bestemt med fare for at blive modsagt og måske få uret. På højskolen kalder vi det ikke dialektik, men samtale.

II

Hauge er så venlig at gøre opmærksom på, at mere profane afsætningsøkonomiskemotiver synes at spille ind i min lancering af undervisningsforløbet ”aktiv medborgerskab” på Testrup Højskole. Det er kort sagt en måde at profilere Testrup Højskole på, i lighed med indførelsen af ”filosofi” som linjefag i sin tid. Meningen er, at skolen skal positioneres i offentligheden, så den kan ”sælge billetter”.

Hvad kan jeg svare? Tja... Hauge har både ret og ikke ret. Det er ikke nogen hemmelighed, at højskoler kun kan eksistere i kraft af de elever, de kan tiltrække. Udebliver eleverne, så er skolernes dage snart talte. I den forstand balancerer

højskolerne mellem idealitet og prostitution: på den ene side skal vi stå for noget vedkommende og betydningsfuldt – på den anden side skal vi kunne ”selge os selv”. Det er sagt i al nøgternhed vores prekäre dilemma. Men jeg vil vove at påstå, at de tiltag, vi lancerer, ikke først og fremmest er motiveret i et forsøg på at tiltrække flere elever. Til gengæld indrømmer jeg gerne, at Testrup Højskoles aktuelle position i højskolelandskabet er så gunstig, at vi har et relativt frirum, som fritager os fra konstant at skulle skele til lønsomheden. Og dermed medgiver jeg også, at højskolekulturen fordrer et ”frihedens rige” hinsides den materielle eksistenssikring. Underforstået: der kunne være andre situationer, hvor ånden så at sige var nødsaget til at bevæge sig på larvefødder. At bemestre disse ”hårde kendsgerninger” er den systematiske forudsætning for udfoldelsen af højskolekulturens ”bløde”. Løgstrup har i sin tid udtalt, at vi er nødt til at beskæftige os med politik for at få tid til at beskæftige os med andet end politik. I en lettere omskrivning har jeg gjort dette til motto for mit arbejde som højskoleforstander: økonomi er noget, man bliver nødt til at beskæftige sig med for at få tid til at beskæftige sig med andet end økonomi.

Når vi har indført ”aktivt medborgerskab” på Testrup er det faktisk for at give et bud på, i hvilken retning den danske folkehøjskole

bør bevæge sig i disse år. Altså at give et bud på, hvorledes man bl.a. vil kunne levere kvalificerede ”replikker til tiden”. Og det vil være nærliggende at antage, at en del andre højskoler følger trop. Konkurrencen mellem højskolerne foregår nærmest på samme måde som mellem de politiske partier her i landet: man bekæmper hinanden ved at overtage hinandens politik. Så hvis vores initiativ skulle ”slå an”, så vil vi snart være mange skoler, der gør det samme.

III

Og så til ironien i højskolesangen. Hauge forekommer mig at være en inkarneret tilhænger af sikker sex på åndslivets område. Hvorfor er det så nødvendigt at udstyre sig med ironiske præservativer over for de følelser, som heller ikke Hauge kan være foruden? Lad mig gætte på følgende: kærligheden til den høje himmel over Vesterhavet, de lyse nætters magi, landskabet, stederne, sproget – alt det, man kender og er en del af, selv om man nok så meget lever i en globaliseret verden. Er det fordi Hauge frygter for følgerne af denne kærlighed? Er den simpelt hen forbuden frugt? Skal den overlades til Pia Kjærsgaard, Søren Krarup og Dansk Folkeparti - eller hur?

Hans Hauge:

Højskolen og det derude

I

Nu er debatten så kommet til at handle om forholdet mellem højskolen og verden udenfor. Den kaldes 'samfundet', 'virkeligheden', 'livet' for så endelig at blive 'naturen', som det der er 'det derude.'

Vi kan måske ikke undgå at dele op i et indenfor og et udenfor. Hvordan ser samfundet udenfor ud, når det ses indefra højskolen? Eller fra universitetet? Ser det derude anderledes ud set derindefra end herfra? Hvor så det end er. Der findes udenfor en "åndløs forståelse af virkeligheden" – det vil sige en materiel, siger Jørgen Carlsen, når han ser det indefra.

Carlsen vil dog ikke gå med til, at virkeligheden kun er derude. Den er også derinde. Det har han naturligvis ret i, men vi har jo en tendens til at tale om virkeligheden 'derude'. Det er en arv fra empirismen, hvor det virkelige var uden for bevidstheden. Det er derfor ikke underligt, at højskolefolk kommer til at sige sådan. Grundtvig var vel empirist eller Lockeaner.

Det er ligeså virkeligt at være derinde som derude – og derude er et bilværksted. Udenfor produceres der, indenfor lever vi af denne produktion. På en højskole produceres der ikke, og dog får de føde. Højskole er ånd; udenfor er materie uden ånd, men med sjæl? Så vidt så godt.

Hvis 'her' er universitetet, tror jeg ikke, man ville kunne sige, at der derude findes en åndløs forståelse, medens vi herinde forstår med ånd, selvom vi beflitter os med åndsvidenskaberne. Også universitetet har et omverdens-problem, skønt det er anderledes end højskolens. Verden udenfor os forstår os ikke. Sådan har vi det. Vi reflekterer; det gør de ikke ude i *praxis*.

Carlsen deler nu kendsgerninger op i hårde og bløde. Det er en omsiggribende opdeling. Hårde kendsgerninger er der (for) mange af udenfor (*hard facts*), men indenfor på højskolen er de (for) bløde. Vi kender opdelingen fra hårde og bløde kompetencer eller værdier. Opdelingen stammer muligvis fra kønskampen – vi husker hårde og bløde mænd, men det skal også med, at piger hedder 'hardbodies' i Ellis' ungdomsroman *American Psycho*.

II

Carlsen siger så, at hvis højskolen bliver en afspejling af samfundet, så går den til grunde. Den må ikke ligne samfundet, verden, livet, tiden, virkeligheden eller naturen. Højskolen er ikke *mimesis* eller *Widerspiegelung*. Ordvalget og tankegangen kender vi fra kunstkritikkens historie. Kunsten er en anden natur, sagde Kant, som vi går ind i, når hverdagen bliver for triviell. På samme måde er højskolen en anden verden.

Den romantiske digter Coleridge sagde, at kunsten var *imitation*

ved at være *difference*. Uden forskel, ingen kunst. Det er denne romantiske opfattelse af kunsten, som Carlsen overfører på højskolen. ”En højskole skal ikke afspejle samfundet – eller tiden.” Det kunne Oscar Wilde også have sagt om kunsten. Han ville tilføje: Men livet skal imitere kunsten. Tilsvarende skal livet imitere højskolen. Højskolen som en anden verden, virkelighed eller natur illustrerer Jørgen Carlsen med en række metaforer: et hjemsted, et sted, åndeligt eksperimentarium, en bastion, et erindringssted, et besindelsessted. Han ved godt og siger det selv: Højskolen skal lave kulturkritik. Højskolen skal være en folkelig Frankfurter skole.

III

Der findes et sted uden for samfundet, nemlig højskolen, selvom den jo også er en del af samfundet. Er der et udenfor-samfundet? Højskolen er først og fremmest et sted, et rum, der ikke ligner tiden. Ganske vist er historie ikke det samme som tid, men der er ikke meget historisk eller ’historisk-poetisk’ tilbage i Carlsens diskurs.

Hvis højskolen ikke er ’i’ samfundet, hvor er den så? Vi har glemt lidt af det, som der blev indledt med: Forholdet til det nationale og staten. Højskolen har bidraget til nationsbygningen; den har hjulpet med til at skabe det forestillede fællesskab, som en nation er. Højskolen har været med til at styrke staten. Den gør det ikke mere. Eller gør den?

Sproget tilbyder os vist ikke muligheden for at sige ’national-samfundet’. Samfund lader sig åbenbart ikke forbinde med det nationale. Det nationale binder sig naturligt til staten. Staten er og bliver en noget fraværende, spektral figur i Carlsens univers.

Vi er på det rene med, at højskolen ikke ligner samfundet. Dernæst er der så markedet, som tvinger Jørgen Carlsen til at sige ’tja...’ Sproget svigter og bliver til en ren *signifiant*. Markedet får højskolen til at vakle. Den er en bastion i forhold til samfundet, men den er det ikke i forhold til markedet. Realistisk forudses ”konkurrencen”. Men højskolen vil heller ikke ligne markedet.

Hvordan forholder højskolen sig til staten? Jeg plejer at sige, at folkeskolen er et spejl af staten. Jeg kan ikke finde ud af, hvordan højskole og stat har det sammen. Ét ved vi – næsten. Det var ikke staten, der startede højskolen. Den opstod efter alt at dømme i civil samfundet eller som civil samfund. Det lignede den engang. Hvorfor støtter staten højskolen? Højskolen ligner vel ikke staten? Kan vi fastholde, at den ikke ligner noget?

Lærereforeningen har spillet ud med, at folkeskolen skal spille en aktiv rolle i integrationen. Den slår i en lille pamflet fast, at Danmark er blevet et multietnisk samfund. Det er et faktum, siger den. Det er det nu nok ikke, men det er et politisk faktum, at mange taler om,

dvs. forestiller sig Danmark sådan. Dermed anfægter de ikke grænsen, suveræniteten eller territoriet; det er jo Danmark, der er blevet multietnisk. Det er kun ændret indeni, men det er superdansk udadtil. Talen om det multietniske skal nemlig bidrage til, at Danmark *anerkendes* og dermed styrkes.

Jeg savner, at Jørgen Carlsen forholder sig denne *diskurs* om det multietniske. Giver det fortsat mening at tale om en åndfuld og en åndløs verden? Og en teknokratisk og instrumentel virkelighedsforståelse. Jo, på bilværkstedet i Malling, men hvad med lejigheden i Gellerup? Er det ikke lidt for meget Horkheimer og co.? Hvad siger en opdateret frankfurterskolet som Carlsen til islam? Om det postnationale, om hvad Hardt og Negri kalder *Empire*? Om racismen og dens skygge antiracismen (heterofilien)? Om den europæiske nødvendighed af stål? Mange spørgsmål. Det ved jeg, så vi slutter med sangen.

IV

Sangen gør, at Carlsens metaforik erotiseres. Og han spørger, om kærlighed til fædrelandet skal overlades til Dansk Folkeparti og til Søren Krarup og dermed til Krarups tidehvervs-grundtvigske udgave af Kierkegaard og Grundtvig. For min skyld må de gerne beholde, bevare, forsvare ideen om enheden mellem stat og nation. Man kan ikke bevare nationalstaten og samtidig have

indvandring; deri har de naturligvis ret. DF tror på den Westfalske Fred. De har patent på danskheden; det respekterer jeg.

Vi lever, medgiver Carlsen, i en globaliseret verden. Men i den verden findes også den ”høje himmel over Vesterhavet, de lyse nætters magi” osv. Verden er også lokal. *Le local* – som en bevægelse hed i Frankrig. Det skal jeg ikke nægte, men nu er det naturen, der henvises til – og ikke kulturen, samfundet, livet, virkeligheden, menneskene. Jeg deler denne kærlighed til naturen, stedet og er taknemmelig for nationaliseringen af landskabet. Jeg har lært det af Jørgen Carlsen. Fordi hver plet har fået stemmer, passer vi på pletterne. Fordi vejen slår en bugt, undlader vi undertiden at rette den ud. Økologi forudsætter partikularistisk kulturrelativisme, og denne leveres af *Højskolesangbogen*. Uden sang er økologi abstrakt. *Højskolesangbogen* har åbnet sig på vid gab til markedet. Den er et eksempel på, at kirken synger, at staten synger, at Norden synger, at naturen synger, og at markedet synger.

Hvis det ikke var for en vis sang, ville vi ikke vide, at septembers himmel er så blå. Vi ville ikke ane, at ind under jul er det så trist, og ingen ville opdage, at der står en urt og en busk i skjul i sneen. Jeg er helt med på en afpolitiseret højskolesang.

Og her er det ironien kommer ind. For at komme til den en lille omvej om racisme og anti-racisme. Epistemisk frelse, siger Pierre-André

Tanguieff, opnår anti-racisten ved hjælp af 'deracinerer', altså ved at fornægte sine 'rødder' og ved hjælp af socialvidenskabelig indsigt. Dermed placerer anti-racisten sig i en højere "race" end racisten. Det kaldes selv-racialisering. Denne type er Nietzsches *Wir Heimatlose* og Husserls 'det universelles funktionærer'. Vi kender det i rigt mål fra Danmark, hvor kunstnere og venstresocialister tilhører en race af mennesker uden race; højt hævet over under-Danmarks pianister. På den måde er anti-racismen racismens dobbeltgænger eller Andet. Valget står ikke mellem en rodløs universalisme og en kommuniter partikularisme.

Kan man bevare septembers blå himmel, vide den sorte fugl er kommet, høre at julen har englelyd (dette ord kendte min stavekontrol ikke) i en globalverden? Enkelt sagt: Kan man slippe ud af sin kultur, fortid, historie? Ja, enten på Althussers eller på Rortys måde. Enten ved *théorie* eller *irony*. Jeg foretrækker den sidste; den første har jeg vist et eksempel på ovenfor, den anden praktiserer jeg her.

Jørgen Carlsen:

"Kan man slippe ud af sin kultur, fortid, historie?" spørger Hauge. Og han svarer selv: ja enten med *théorie* a la Althusser eller *irony* a la Rorty. Og så bekender han sig til det sidste og praktiserer det første, siger han

– hvorved han allerede har taget ironien til hjælp endnu engang.

Der er imidlertid en ting, jeg ikke kan få ind i mit hoved: Hvorfor er det så aldeles afgørende at "slippe ud af sin kultur, fortid og historie?" Kierkegaard opererer som bekendt med en stadieteori i sin eksistensanalyse (jeg ser her bort fra, at det er blevet god latin at gøre op med denne stadieteori på Kierkegaards vegne: han har slet ikke ment det på den måde osv.). Men Hauge går åbenbart et skridt videre end Kierkegaard. Han opererer tilsyneladende implicit med et helt ekstraordinært menneskeligt stadium: fantomstadiet, kunne man kalde det. I fantomstadiet befinder mennesket sig i et eksistentielt vakuum, uden kultur, fortid og historie. Eller rettere: det er sluppet ud af sit kulturelle fangenskab og svæver nu vægtløs rundt, frigjort fra alt det, som har været med til at gøre én til det, man er: sproget, socialiseringen, orienteringerne, bundetheden til det konkrete. Her er det åh så frit og åh så fornuftigt – et flagrende gespenst, en homunculus eller en luftånd bestående af lutter *res cogitans*. Hvad er egentlig det attraktive ved en sådan æterisk hypermobilitet? Hvorfor skulle idealet være at optræde som en kulturel lemmedasker? Jeg fatter det ganske enkelt ikke.

Dette standpunkt indtager Hauge efter at have harceleret over både racismen og antiracismen. Men ender Hauge ikke selv som et

vingeblafrende offer i sit eget intellektuelle fuglefænger? Eller er forskellen den, at det hele har ironien som fortegn?

”Valget står ikke mellem en rodløs universalisme eller en kommuniterpartikularisme”, konstaterer Hauge. Enig. Men skal det forstås som et både-og eller en hverken-eller? ”Kan man bevare septembers blå himmel ... høre julen har englelyd i en global verden”, spørger Hauge. – Ja selvfølgelig kan man det, vil jeg svare. Det gør Hauge jo selv. Det gør jeg også – og utallige andre. Jeg kan slet ikke se problemet. Bliver Johannes V. Jensen en mindre digter, fordi der også findes en Walt Whitman? Bliver en dansk bøgeskov i maj mindre tiltrækkende, fordi man også har besøgt Grand Canyon?

Og så til højskolen og samfundet:

Højskolen bør, som jeg allerede har påpeget, ikke ligne samfundet, men skal se skævt til det. I den forstand er højskolen rigtig nok et kulturkritisk laboratorium. Kulturkritik skal her forstås i ordets originære betydning. Kritik betyder som bekendt ”undersøgelse”. Højskolen skal optræde som et ransagelsessted for den kultur, vi lever i og med og på og under og igennem.

”At digte er at holde dommedag over sig selv”, mente Henrik Ibsen. På samme måde kan man sige, at højskolen er et sted, hvor kulturen holder dommedag over sig selv. Den skal diskutere, hvad der

er magtpåliggende at bjerge over i fremtiden og hvad man med sindsro kan lade hvile i fortiden. Men den skal også forholde sig kritisk til fremtiden: er de nye kultur tendenser, der indfinder sig i horisonten ønskværdige og udtryk for et fremskridt, gør det menneskers liv bedre og mere berigende end før – eller er der snarere tale om det modsatte? Som salig PH engang sagde: ”Hvis udviklingen går baglæns er det på tide at blive konservativ”. Det er i denne frie og åbne diskussion af, hvad livet i det hele taget går ud på, eller kunne gå ud på, at højskolen har sin kerneydelse – ikke som et kulturkonserverende socialiserings-endsige nationaliserings-aggregat. Men i denne diskussion skal højskolen lige præcis være så åben og fordomsfri, at den heller ikke har berøringsangst med det nationale. Det forekommer mig ganske enkelt lidt for flagellantisk, at man på forhånd skal forpligtes til at dømme alt, hvad der har med dansk kulturtradition at gøre, ud af banen. Og så til al den snak om det postnationale. Jeg kan lige så godt sige det ligeud: Det, der i Hauges optik tilsyneladende optræder som ønsketænkning og søde drømme, har for mig at se mest af alt karakter af et mareridt. Jeg kan ærlig talt ikke se noget fornuftigt formål med at pålægge mennesker et kollektivt fortrængningsdiktat, der befaler dem ikke at holde af det, de holder af. Jeg kan i det hele taget ikke se noget godt i oprettelsen af tankeforbud.

Derfor har jeg også stor sympati for muslimer som Nasar Khader eller Farshad Kholghi, netop fordi de heller ikke viser den mindste berøringsangst med den danske kulturtradition – de tager, hvad de kan bruge i den danske kultur, og lader resten ligge. Personlig er jeg i øvrigt af den opfattelse, at Nasar Khader kunne være et oplagt emne til en dansk statsminister.

For nu at opsummere:

Jeg mener det er den moderne højskoles vilkår at indtræde i rollen som kritisk korrektiv til det fremherskende samfundsmæssige realitetsprincip, hvis dette viser sig utilstrækkeligt til indfrielse af menneskelige livshåb og fremtidsforventninger. I den forstand er jeg i mit højskolesyn (for resten - Hauge, du skulle her på falderebet bare vide, hvor mange af mine ord, der alarmerer min stavkontrol, jeg har for længe siden valgt at resignere eller tilgive min stavkontrol dens encyklopædiske indskrænkethed, således også dette ord – eller rettere dem begge: både ordet 'højskolesyn' og 'indskrænkethed', på sin vis må jeg indrømme mit computerprogram en vis dialektisk konsekvens... Betyder det mon, at jeg er out of time?) – Jeg begynder forfra: I den forstand er jeg i mit højskolesyn meget på højde med de signaler, der blev afsendt fra Båring Højskoles indvielse i november 1959. Jeg tænker her ikke mindst på den epokegørende programmatik, der er indeholdt i

Thorkild Bjørnvigs indvielsessang til Båring Højskole:

*Mørk er november og lønfaldet slut,
vandet begynder at fryse,
lyset fra solen og blomsterne brudt –
da må vort hjerte selv lyse.
Syng vil vi, legen er magt,
mer end beregning, forstand og foragt
værn mod det sorte og tomme.
Om der svæver dødelig dræ,
vil vi dog elske - og plante et træ:
frugter kan uspøet komme.*

Båring Højskole var (selv om den stadig eksisterer i fysisk forstand, er jeg nødt til at bruge datid, for Båring Højskole er i dag noget ganske andet, end den var) en af de mest interessante efterkrigshøjskoler. Den påkaldte sig først og fremmest opmærksomhed ved at forsøge at nyformulere det grundtvigske på en moderne tids betingelser. Og en af disse betingelser er lige præcis erkendelsen af moderniseringsprocessernes krisebefængte karakter. Modsat Grundtvig, der som den samtidige Marx refleksagtigt abonnerede på et civilisatorisk drive i de moderne udviklingsprocesser, så har den verdenshistoriske udvikling op igennem det 20. århundrede tydeliggjort det brudfyldte forhold mellem menneske og verden: ”lyset fra solen og blomsterne brudt”, som Bjørnvig konstaterer. Som en historisk synkope med efterklang af Heretica påberåber han sig det musiske som overvintringssted for livshåbet: ”Syng vil vi, legen er magt,

mer end beregning forstand og foragt værn mod det sorte og tomme.” Højskolen skal ved at mobilisere det musiske repræsentere en modverden mod den rationaliseringstvang og instrumentelle fornuft, som tenderer mod at lægge livet øde.

Det motiv er for mig at se afgørende for en positionsbestemmelse af højskolen – også i dag. Det er i det mindste det højskolesyn, jeg selv bekender mig til. På den ene side angiver det højskolens sårbarhed i den uddannelsespolitiske systemtænkning – dens for nogle at se luksusbetonede dyrkelse af musiske sysler (læs unødigt tidsfordriv). På den anden side rummer denne suspension af det almene samfundsmæssige realitetsprincip enestående muligheder for at lade tilværelsen gennemlyse af en opmærksomhed over for det livets under, der i dagligdagen oftest er underforstået. Skal jeg pege på højskolens ultimative eksistensberettigelse, er det netop denne *livsophlysning*. Eller med et andet ord: *epifanien* - forståelsen af dette jævne, muntre og virksomme livs mirakuløse karakter.

Hans Hauge:

I
Jørgen Carlsen lyder tit som en genopstanden Anders Nørgaard. Nørgaard kunne ikke døje 30'ernes verdensborgere, og hans ideal var med et nutidigt udtryk: *Embodiment*.

Individet var et 'situid'; forankret, kropsligt, rodfæstet (så det ikke er til at rukke).

Carlsen kan heller ikke forstå denne trang til at slippe fri af historie og kultur, dvs. af det partikulære. Han ved, at hvis ånden ikke er bundet til materien, er den et spøgelse eller fantom. Og han er bange for spøgelser. Spøgelser har ikke kroppe og kan ikke lave gymnastik.

Hvordan ville han kunne forstå de to stud. theoler i Hostrups *Æventyr på Fodrejsen*, som vil vandre til fods for at sprænge med hast alle lænker, der binder til hjemmet dem fast? 'Hvad vil de det for?', ville han spørge. Han ville ikke kunne forstå Tolkiens opfattelse af sig selv som en velfærdsstatens *prisoner*, der ville flygte ind i en anden verden, som han måtte lave selv. For nu at tage et aktuelt eksempel. Hostrups studenter vil blive moderne og kulturen fri, for det kunne man dengang. Var man uden for København, var man uden for kulturen.

I dag er vanskeligt at slippe for kultur, en kultur, kulturen, kulturerne. Hvis en indvandrer flygter til Danmark, får han måske opholdstilladelse, men ikke uden at han først bliver forsynet med en fremmed kultur, så danskerne har noget at elske for derefter at blive mødt med et krav om at kende til danske kultur (og der skal være 'e' efter dansk).

Hvad med at højskolen var et kulturfrit rum? At blive kulturen og moderne fri?

Den nationale kultur skiftes for tiden ud med en national multikultur. Fra at elske det samme, skal vi nu elske det forskellige. Jeg taler ikke om et banalt valg mellem partikularisme og kosmopolitisme, men jeg er enig med fx John Gray i, at vi er omgivet af partikularismer. Jeg er optaget af Ulrich Becks verdensborgermanifest eller Derridas (Paulinsk-Levinask) kosmopolitiske idé om flygtningenes byer (cities of refuge/les villes-refuges). Jeg kan ikke udvikle det her.

Men hvorfor ikke også lade højskolen være stedet, hvor der dannes verdensborgere; højskolen som en 'flygtninge by'; et gæstfrihedens hus? Og hermed mener jeg ikke en slags flygtninge-hjælpens forlængede arm. Ikke en udvidet dansk-sprog-ogkultur-for-indvandre-re skole. Og ikke et verdensuniversitet som det, der vist var i Thy.

II

'Aktiv medborgerskab'? Er det verdensborgermedborgerskab? Eller er det ligesom det, den engelske indenrigsminister David Blunkett anbefaler nu: Et statsligt kursus for alle indvandrere i 'citizenship'; de skal kende til engelsk sprog, kultur og britisk demokrati. Hvis multikulturalismen skal blive voksen, skal der være fælles spilleregler og værdier, mener han. Det lyder som Hobbes; ikke underligt, for mange frygter, at vor tid ligner hans, og derfor må vi slet ikke tale om religionskrige.

Carlsen bryder sig ikke om det 'post-nationale', derfor er det nok ikke verdensborgere, han vil være med til at lave et fristed for. Det postnationale er ikke en drøm, men virkelighed. Og nationalstaten er et politisk projekt, der aldrig har bidraget til fred; man dør for nationalstaten, og man dør af den. Det har ikke noget at gøre med 'at holde af' nogle sunde og eller enge. Drømmerne er dem, der lader som om, de bor i en nationsstat; dem der forestiller sig et fællesskab med anonyme medborgere.

De mennesker har ret, der siger, at nationalstaten er en tom kulisse, en fremtrædelsesform der allerede er globaliseret inde fra (Beck); eller nymarxisterne: at *Empire* allerede er en realitet (Hardt/Negri); selv Habermas taler med spørgsmålstegn om 'Jenseits des Nationalstaats?' eller James Goodman om den europæiske union ('Neue Demokratiformen jenseits des Nationalstaats' i Ulrich Beck (red.), *Politik der Globalisierung*).

Det er den virkelighed, højskolen skal agere i og forholde sig til. Højskolen var med til at opfinde ideen om det nationale, det folkelige, folkeånd og alt det. Det var dens funktion. Nu må den være med til at lukke og slukke for den slags fortidsdrømme. Overlad den slags til hjemstavnspartierne, der er nok af dem.

Grundtvig sagde: Vi lever i nytiden, nutiden, refleksionstiden. Det havde han faktisk ret i.

Henrik Borup Nielsen:

Her lukker vi så debatten for denne gang, og jeg vil forsøge at gøre status. Vi er efterhånden kommet ganske godt omkring oplæggets temaer, og der tegner sig om ikke ligefrem glasklare positioner så i hvert fald en række interessante perspektiver. Perspektiver der, så vidt jeg kan se, knytter sig til nogle mere eller mindre uomgængelige dilemmaer ved folkehøjskolen som institution.

Vi har en i udgangspunktet folkelig skolebevægelse, der har været og er præget af en mangfoldighed af religiøse, kundskabsorienterede og åndelige retninger. De enkelte skoler har for længst mistet deres rødder i lokalsamfundene, og befinder sig i dag i et dobbelt afhængighedsforhold mellem stat og marked, hvor evnen til at klare sig på markedet gennem taxameterordningen er blevet den automatiske betingelse for statsstøtte. Det kunststykke, som Jørgen Carlsen gerne forpligter sig på, er så at bevare højskolen ikke bare som et frirum, hvis livsform ikke reduceres til disse eksterne eksistensbetingelser, men også som et sted der kan formulere en opposition til ”modernitetens selvfordummelse” – som vel langt hen af vejen er identisk med eksistensbetingelsernes *techné*?! Man fornemmer ekkoet af de spidsborgerlige politikere, som bander i korridorerne over disse kreative nørder, der snapper efter den hånd som fodrer dem, hvorefter de går til forhandlingsbordet og legitimerer

nedsikringer som afskaffelsen af dagpenget for højskoleelever med princippet om, at man reelt skal stå til rådighed for arbejdsmarkedet. Det er højskolens permanente omverdensproblem på kort formel for den idealistiske højskolemand, der skal have det til at løbe rundt.

Det forekommer mig anderledes vanskeligt at bringe Hans Hauges perspektiv på kort formel, hvilket han sikkert er godt tilfreds med. Hans ironiske skrift minder om Rifbjergs sæbe: ikke for fastholdere. Man fristes til at tage det som udtryk for, at han som svingdørspædagog ikke har så meget i klemme. Men apropos oplæggets spørgsmål, så kan jeg vel tillade mig at konkludere, at Hauge ikke har meget tilovers for et forsøg på at bruge højskolen til at puste liv i sammenhængen mellem kollektiv identitetsdannelse og demokratisk viljesdannelse. Så kan man jo trygt overlade patentet på danskheden til DF’s museale idyl og forsøge at overbevise os andre om, at vi må mobilisere ironien i stedet for at græmmes over usurpationen af vores arvegods. O.k., jeg har faktisk selv været med til at fortolke perler fra den danske sangskat udsat for råbekor (også sammen med mine højskoleelever). Og det var ikke ment som en forhånelse, men det gjorde heller ikke så meget, hvis nogle opfattede det sådan.

Hvad angår indenfor/udenfor diskussionen er det selvfølgelig futilt at skændes om, hvem der har patent på virkeligheden. Man

kunne måske også anskue det som en diskussion om, hvilke egenskaber og aktiviteter der udmærker os som mennesker, og hvilken form for særlig menneskelig udfoldelse højskolen skal stå for. Til den ende har Hauge introduceret de klassiske begreber *techne*, *poiesis* og *praxis*. Omverdenens instrumentelle krav til uddannelse og effektivitet er en *techne*, mens højskolens dannelsesplanke er en *poiesis*, som tenderer mod det indadvendte og navlepillende, det som i omverdenens øjne let bliver uvirkeligt. Deraf legitimationspresset fra dem udenfor, der producerer det, de lever af indenfor. Bliver vi ved denne modstilling, har vi mennesket som arbejdende dyr over for mennesket, som vil finde og skabe sig selv. Det er en kamp om værdier, hvor produktionsdyret langsomt æder sig ind på det søgende menneskes territorium. Derfor har højskolen brug for at deltage i *praxis*, ikke forstået som den åndløse omverdens trivialiteter, men som *action* med Hannah Arendts oversættelse af begrebet. I dette perspektiv realiseres det særligt menneskelige i *interaktion* med andre i det offentlige rum, og deltagelse bliver i sig selv en værdi, der kan danne modvægt til spidsborgernes afpolitiserede *techne*. Hvis det er der, Testrup vil hen med sit 'aktive medborgerskab', så er jeg helt på. Og det er vel også et felt, hvor folkkehøjskolen kan forny sin egen legitimitet som en væsentlig bidragsyder til en demokratisk kultur, der

kan tage aktuelle udfordringer op uden at være til fals for populistiske dagsordener?

"Tårnet" Testrup Højskole